

Samen naar coöperatief

Op weg naar coöperatief leren

Monique P. Oostveen
Studentnummer: S1037200

Praktijkonderzoek Master SEN Intern begeleider
BIID2010

Begeleider: drs. Bas van der Bruggen

Zwolle, Hogeschool Windesheim, juni 2012

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Hoofdstuk 1. Inleiding	4
Hoofdstuk 2. Theoretisch kader Coöperatief leren	5
2.1 Inleiding	5
2.2 Coöperatief leren	5
2.3 De plaats van coöperatief leren binnen de leertheorieën	8
2.4 Wat levert coöperatief leren op?	10
2.5 De rol van de leerkracht	10
2.6 De onderzoeksschool	11
Hoofdstuk 3. Onderzoeksopzet.....	12
Hoofdstuk 4. Onderzoeksresultaten.....	13
4.1 Inleiding	13
4.2 Onderzoeksvraag 1: Wat is coöperatief leren?	13
4.2.1 Wat wordt in de literatuur verstaan onder coöperatief leren?	13
4.2.2 Wat verstaat de school onder coöperatief leren?	13
4.2.3 Wat verstaan de ouders onder coöperatief leren?	13
4.2.4 Welke opvattingen over coöperatief leren sluiten het best aan bij die van de school?	14
4.3 Onderzoeksvraag 2: Wat levert coöperatief leren op?	14
4.3.1 Wat zegt de literatuur over de opbrengsten van coöperatief leren?	14
4.3.2 Wat zijn de ervaringen en opbrengsten van scholen die met coöperatief leren werken binnen het bestuur waar de school toe behoort?	15
4.4 Wat is de huidige situatie met betrekking tot coöperatief leren in de school?	15
4.4.1 Wat is de visie van directie en team op coöperatief leren?	15
4.4.2 Wat wil de school dat coöperatief leren voor haar leerlingen oplevert op cognitief gebied?	16
4.4.3 Wat wil de school dat coöperatief leren voor haar leerlingen oplevert op sociaal emotioneel gebied?	16
4.4.4 Wat doen teamleden op dit moment aan coöperatief leren?	16
4.4.5 Wat zijn de wensen van leerlingen met betrekking tot coöperatief leren?	17
4.5 Wat zijn de wensen van de school met betrekking tot het invoeren van coöperatief leren? ..	17
4.5.1 Hoe wil de school coöperatief leren gaan invoeren?	17
4.5.2 Welke competenties hebben leerkrachten nodig voor het invoeren van coöperatief leren?	18
4.5.3 Welke eisen stelt de school aan de vaardigheden van leerlingen binnen coöperatief leren?	18
Hoofdstuk 5. Conclusies en advies	19
5.1 Conclusies	19
5.2 Advies aan de school	19
Literatuur	21
Bijlagen	22
Bijlage 1. Resultaten leerling-vragenlijst per vraag	22
Bijlage 2. Resultaten leerkracht-vragenlijst per vraag	26

Samenvatting

Coöperatief leren is een onderwijsleersituatie waarin de leerlingen in kleine groepen op een structurele manier samenwerken aan een leertaak met een gezamenlijk doel (Förrer, Kenter & Veenman, 2010). Kagan (2010) noemt vier basisprincipes van coöperatief leren: gelijke deelname, individuele aanspreekbaarheid, positieve wederzijdse afhankelijkheid en simultane actie. Coöperatief leren heeft een plaats binnen het constructivisme, een leertheorie die zegt dat leren alleen mogelijk is wanneer leerlingen zelf actief en construerend bezig zijn met de leerstof (Boekaerts & Simons, in Van der Bruggen, 2007).

Op de onderzoeksschool is de keuze gemaakt voor coöperatief leren. Deze keuze is gemaakt vanuit de literatuur van Marzano, (2009), die zegt dat coöperatief leren één van de negen succesfactoren van didactisch handelen is, waardoor de leeropbrengsten van leerlingen omhoog gaan. Er is met coöperatief leren geëxperimenteerd, maar men is nog niet tot een eenduidig beleid gekomen. Afspraken ontbreken. Uit de vragenlijsten die leerkrachten hebben ingevuld, blijkt dat het voor de school moeilijk is om eenduidigheid met betrekking tot coöperatief leren te krijgen. Alle leerkrachten willen coöperatief leren toepassen, maar over de manier waarop bestaat geen eenheid. Ook blijkt dat er behoefte is aan meer oefening en feedback.

Naar aanleiding van de interviews, vragenlijsten en observaties, die tot de beantwoording van de centrale vraagstelling leiden, wordt een advies gegeven. De directie zal rekening moeten houden met de diversiteit en autonomie van de teamleden. De school wordt geadviseerd een opbouw te maken met coöperatieve werkvormen van groep 1 naar 8, waarbij leerlingen aan het einde van de schoolperiode bekend zijn met een bepaalde hoeveelheid didactische structuren van coöperatief leren. Lesdoelen krijgen vorm binnen deze structuren. Teamleden kiezen de vakken waarin ze coöperatief leren toepassen. Op deze manier behouden teamleden hun autonomie. Een ander advies aan de school is dat de visie op onderwijs onderhouden moet worden, om terugval tegen te gaan.

Hoofdstuk 1. Inleiding

Dit onderzoek is gedaan voor een openbare school in het centrum van Zwolle. De school trekt ouders/kinderen uit verschillende wijken van de stad. De school staat onder andere bekend om de cognitieve resultaten. Het streven is dat bij de landelijke Cito-toetsen 80% van de leerlingen in niveau A en B scoren. De school is onderdeel van een openbare organisatie, waar 29 openbare scholen uit de stad en regio toe behoren.

In het schooljaar 2009-2010 hebben drie leerkrachten samen met de toenmalige directeur een dagcursus gevolgd betreffende coöperatief leren. In die cursus zijn er vooral handvatten aangereikt over de vraag, hoe coöperatief leren kan worden toegepast. Vlak na deze cursus hebben de betreffende leerkrachten een workshop gegeven aan de overige leerkrachten over dit onderwerp. Er werd besloten dat ermee geëxperimenteerd zou worden. Bij navraag onder collega's blijkt dat een aantal leerkrachten verschillende ideeën toepast, een paar leerkrachten zien in bestaande lesmethodes voldoende aanknopingspunten tot coöperatief leren, anderen laten het liggen en werken zoals ze gewend zijn. Coöperatief leren wordt tot op heden experimenteel toegepast. In het huidige schooljaar (2011-2012), worden er studiemiddagen georganiseerd om coöperatief leren in de lessen in te bouwen. Leerkrachten oefenen met enkele vormen van coöperatief leren.

De school heeft nog geen beleid met betrekking tot coöperatief leren. Een heldere visie en afspraken ontbreken op de school. Men is het erover eens dat coöperatief leren tot beleid uitgewerkt dient te worden. Omdat er al geruime tijd experimenteel en vrijblijvend met coöperatief leren wordt omgegaan, wordt het niet iets van alle leerkrachten. Met dit onderzoek wil ik bijdragen aan beleid voor coöperatief leren. In het schoolbeleidsplan 2011-2015 is coöperatief leren als speerpunt opgenomen. Er zal beleid gemaakt worden en het wordt voor leerkrachten duidelijk hoe we verder gaan met coöperatief leren.

Bovenstaande beschrijving leidt tot de volgende centrale vraagstelling:

- ***“Welke invulling wil de school geven aan coöperatief leren?”***

Uiteindelijk is het doel van dit onderzoek dat coöperatief leren een belangrijk deel van het onderwijs in de school uitmaakt.

Voor dit onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Wat is coöperatief leren?
- Wat levert coöperatief leren op?
- Wat is de huidige situatie met betrekking tot coöperatief leren op de school?
- Wat zijn de wensen van de school met betrekking tot het invoeren van coöperatief leren (vertaald vanuit de visie)?

Via verschillende deelvragen worden de onderzoeksvragen beantwoord.

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de literatuur en theorieën over coöperatief leren. Vanuit een aantal leertheorieën wordt uiteengezet waar coöperatief leren vandaan komt. In hoofdstuk 3 wordt er een verantwoording gegeven over de aanpak van het onderzoek. In hoofdstuk 4 volgen de resultaten van het onderzoek via beantwoording van de deelvragen. De conclusies en adviezen volgen in hoofdstuk 5.

Hoofdstuk 2. Theoretisch kader Coöperatief leren

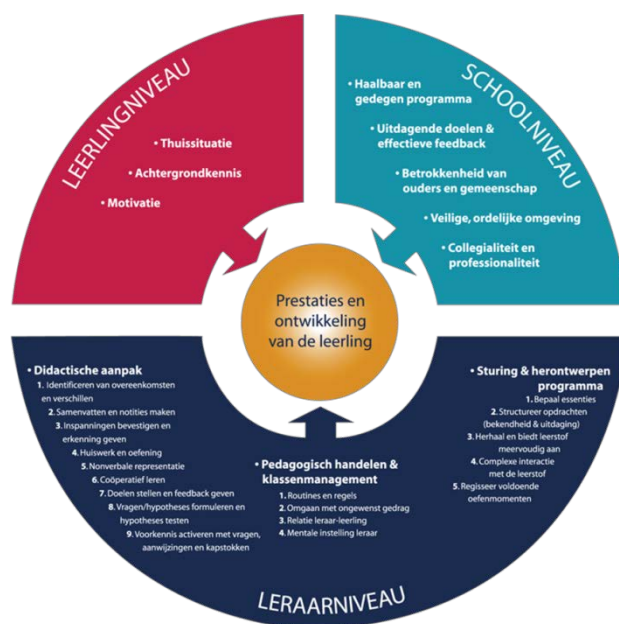
2.1 Inleiding

Er is veel geschreven over coöperatief leren in het onderwijs. Onderzoek naar coöperatief leren levert veel literatuur op met positieve resultaten. Internationale onderzoekers zijn onder andere Johnson, Johnson en Holubec (1994); Marzano (2009); Kagan (2010). In Nederlandse literatuur komen onder andere Förrer, Kenter en Veenman, (2010) en Teurlings, Van Wolput, en Vermeulen (2006) naar voren. In paragraaf 2.2 wordt Coöperatief leren gedefinieerd. In 2.3 wordt coöperatief leren geplaatst binnen leertheorieën. In deze paragraaf wordt ook ingegaan op een aantal tegengeluiden. Verder wordt onderzocht wat coöperatief leren oplevert (2.4) en wat het betekent voor de rol van de leerkracht (2.5). In 2.6 wordt een ideale situatie beschreven voor de onderzoeksschool op basis van gebruikte theorieën.

2.2 Coöperatief leren

Voordat dieper op coöperatief leren wordt ingegaan, wordt het in een breder kader geplaatst. Marzano (2009) heeft onderzocht welke factoren de prestaties en ontwikkeling van de leerling beïnvloeden. Hij kwam tot elf factoren. Deze factoren zijn onder te brengen in drie niveaus:

- leerlingniveau;
- schoolniveau;
- leraarniveau.

Figuur 2.1: factoren die van invloed zijn op leerprestaties. Bron: Google, Marzano.

Zoals in figuur 2.1 te zien is, is het leerkrachtaandeel een belangrijk deel in de ontwikkeling en prestatie van de leerling. Marzano (2009) maakt in dit niveau de volgende onderverdeling:

- didactische aanpak,
- pedagogisch handelen & klassenmanagement,
- sturing & herontwerpen programma.

Tot de didactische aanpak in de klas behoren negen strategieën. Coöperatief leren is daar één van. Andere strategieën die in het boek uitgewerkt zijn, zijn bijvoorbeeld: huiswerk en oefening, samenvatten en hypothesen testen, doelen stellen en feedback geven. Marzano, Pickering en Pollock (2010) werken deze strategieën uitgebreid uit via onderzoek in het boek 'Wat werkt in de klas'.

De school waarvoor dit onderzoek geschreven is, is op basis van onderzoeken en theorieën van Marzano (2009) en Marzano et al., (2010) de weg ingeslagen van coöperatief leren, als onderdeel van het geheel 'Wat werkt in de klas'. In dit hoofdstuk wordt op coöperatief leren ingegaan. Sommige onderzoekers spreken van Samenwerkend leren. Förrer, Kenter en Veenman (2010) leggen uit dat het coöperatief leren hetzelfde betekent. In de internationale literatuur wordt gesproken over Cooperative Learning. Om aan te sluiten op deze term, wordt in de Nederlandse literatuur meer over coöperatief leren gesproken. Daar waar samenwerkend leren geciteerd staat, kan coöperatief gelezen worden. In dit hoofdstuk wordt Coöperatief leren uitgebreid uiteengezet. In paragraaf 2.2 wordt coöperatief leren gedefinieerd. In 2.3 wordt coöperatief leren geplaatst binnen een leertheorie. Ook worden tegengeluiden benoemd. Vervolgens wordt besproken wat coöperatief leren oplevert, welke rol de leerkracht speelt en wordt er ingegaan op de coöperatieve school.

Marzano et al. (2010) plaatsen coöperatief leren onder de noemer didactisch handelen in 'Wat werkt in de klas'. Ze zien coöperatief leren als een algemene groepsindelande strategie. Al in de 19^e eeuw heeft een onderwijsverbeteraar (W.T. Harris) een plan opgezet om leerlingen snel door de basisschool te laten komen. Pas in de jaren '80 van de vorige eeuw zien Kulik en Kulik (in Marzano et al., 2010) dit als de eerste stap in de richting van groepen die zijn samengesteld op grond van de mogelijkheden van de leerlingen. Johnson, Johnson en Holubec (in Hulbert & Totten, 1992) schrijven over het verschil tussen coöperatief lerende groepen en traditioneel lerende groepen. Ze zetten in een schema een aantal verschillen uiteen zie figuur 2.2 (vertaald):

Coöperatief lerende groepen	Traditioneel lerende groepen
Onderlinge afhankelijkheid	Geen onderlinge afhankelijkheid
Individuele verantwoording	Geen individuele verantwoording
Heterogeen samengestelde groepen	Homogeen samengestelde groepen
Verantwoordelijkheid voor elkaar	Eigen verantwoordelijkheid
Nadruk op taken en processen	Nadruk op alleen taken
Sociale vaardigheden worden aangeleerd	De leerling wordt verwacht sociale vaardigheden te hebben, deze worden niet aangeleerd

Figuur 2.2. Verschil tussen traditioneel lerende groepen en coöperatief lerende groepen. Bron: Hulbert & Totten (1992).

Johnson, Johnson & Holubec (1994) definiëren 'Cooperation' als 'working together to accomplish shared goals' (p. 3). Förrer, Kenter en Veenman (2010, p. 11) definiëren coöperatief leren als:

Een onderwijsleersituatie waarin de leerlingen in kleine groepen op een structurele manier samenwerken aan een leertaak met een gezamenlijk doel. De leerlingen die samenwerken zijn niet alleen gericht op hun eigen leren, maar ook op dat van hun groepsgenoten. Leerlingen leren met elkaar en van elkaar.

Johnson et al. (1994) benoemen naast coöperatief leren competitief en individualistisch leren. Zij brengen deze vormen van leren op een positieve manier onder bij coöperatief leren, terwijl de onderzoekers over competitief en individualistisch leren op zich een negatieve benadering hebben. Hieronder wordt coöperatief leren naast competitief en individualistisch leren gezet (Förrer et al., 2010):

- Leerlingen ervaren een competitieve onderwijsleersituatie als ze het gevoel hebben dat ze beter moeten presteren dan de ander. Resultaten worden vergeleken met de resultaten van de ander en er wordt een bepaalde rangorde in de resultaten aangebracht.
- Leerlingen ervaren een individualistische onderwijsleersituatie als ze helemaal alleen aan een taak werken en solistische doelen nastreven. Ieder heeft zijn eigen materiaal, werkt op eigen tempo en heeft niets met de doelen van de ander te maken. Het onderwijs is gericht op de persoonlijke prestatie van de leerling.

- Bij coöperatief leren zijn leerlingen verantwoordelijk voor hun eigen leren, maar ook voor het leren van groepsgenoten. Alleen door samenwerken kan de groep én het resultaat succesvol zijn. Binnen coöperatief leren heeft ieder een eigen verantwoordelijkheid, de individuele verantwoordelijkheid. Binnen coöperatief leren is competitie nodig, vinden Johnson et.al (1994). Leerlingen leren in een coöperatieve omgeving op een speelse manier omgaan met concurrentie.

Deze literatuur uit 1994 is nog steeds actueel. De schrijvers Johnson, Johnson en Holubec verwijzen later veel naar eigen literatuur en ook andere onderzoekers (bijvoorbeeld Förre, et al., 2010; Kagan, 2010) verwijzen naar Johnson et al. (1994). Kagan (2010) verduidelijkt de noodzaak van coöperatief leren op school. Hij benadrukt dat de kans groot is dat een leerling in een toekomstig werkveld met teams te maken krijgt:

Niemand kan in zijn eentje een vliegtuig bouwen of een computer in elkaar zetten. De toenemende complexiteit van de werkzaamheden leidt tot steeds meer onderlinge afhankelijkheid op de werkplek. Natuurkunde, wiskunde en zelfs schrijven zijn tegenwoordig een kwestie van teamwork. Als we dus willen dat leerlingen de vaardigheden die ze op school leren, meenemen naar situaties die ze in hun dagelijks leven tegenkomen, dan is het zaak om structuren te creëren waarin ze frequent samenwerken in teams. (p. 3.6)

Naast effect op leerprestaties heeft samenwerkend leren effect op sociale en communicatieve vaardigheden en op de motivatie van leerlingen (Johnson & Johnson, 1999, in Teurlings, Van Wolput, en Vermeulen (2006). Teurlings et al. (2006) definiëren samenwerkend of coöperatief leren als volgt:

Samenwerkend leren houdt in dat leerlingen samen aan een opdracht werken om samen een bepaald leerresultaat te bereiken. Leerlingen moeten eerst leren samenwerken, voordat samenwerkend leren kan plaatsvinden. (...) Door met elkaar samen te werken zullen leerlingen naar verwachting dieper en krachtiger leren. Met samenwerkend leren of leren door samen te werken wordt nadrukkelijk beoogd dat leerlingen zelf bepaalde leerprocessen uitvoeren en zelf tot actief en constructief leren komen. (p.47)

Er zijn verschillende verklaringen voor de positieve effecten van coöperatief leren. Binnen een groep voelen leerlingen zich verantwoordelijk voor de overige groepsleden. Leerlingen zijn gemotiveerd om te helpen. Verder worden leerlingen in een groep gedwongen hun gedachten onder woorden te brengen. Door er met elkaar over te praten kan nieuwe kennis verworven worden (Teurlings et al., 2006).

Verschillende studies tonen aan dat coöperatief leren een constructieve manier van leren is voor leerlingen. Hierna wordt ingegaan op componenten die nodig zijn om coöperatief leren te leren. Niet elke vorm van samenwerken is coöperatief leren. Coöperatief leren voldoet aan een aantal basiscomponenten (Johnson et al., 1994):

1. positieve wederzijdse afhankelijkheid. De leerlingen werken samen aan een opdracht, samen bereik je meer dan alleen.
2. individuele verantwoordelijkheid. De leerkracht kan zien wat ieders bijdrage aan een opdracht is geweest. De leerlingen zijn verantwoordelijk voor zichzelf én voor de ander.
3. directe interactie. Door het werken in groepen zijn meer leerlingen in de klas tegelijk aan het woord. Er is een gelijke deelname. Er worden in groepen ideeën uitgewisseld en daar kan onmiddellijk op worden gereageerd.
4. samenwerkingsvaardigheden. Deze vaardigheden zijn een voorwaarde om te starten met coöperatief leren. Daarnaast bevordert coöperatief leren samenwerkingsvaardigheden.
5. evaluatie van het groepsproces. Van te voren wordt aangegeven wat er verwacht wordt. Achteraf krijgen leerlingen feedback over hoe werken in groepen gegaan is. Zo kunnen samenwerkingsvaardigheden verbeterd worden

Kagan (2010) benoemt andere de basisprincipes voor coöperatief leren net iets anders. Hij noemt de basisprincipes 'GIPS':

1. **G**elijke deelname: leerlingen die in een andere situatie minder actief zijn worden gestimuleerd om betrokken te zijn.
2. **I**ndividuele aanspreekbaarheid: ieder heeft zijn of haar eigen taak, waar men individueel op aangesproken kan worden. Zo wordt coöperatief leren een proces van allen.
3. **P**ositieve wederzijdse afhankelijkheid: er is positieve steun onder de leerlingen. Door tutoring of maatjeswerk wordt leerlingen gestimuleerd. Samen zorgen leerlingen ervoor dat een opdracht lukt (zonder jou lukt het niet).
4. **S**imultane actie: of gelijke en frequente deelname. Leerlingen zijn allemaal tegelijkertijd aan een opdracht bezig en hoeven niet te wachten, wat bij een grote groep vaak het geval is.

Zowel Johnson et al. (1994) als Kagan (2009) zeggen dat wanneer coöperatief leren niet aan de basisprincipes voldoet, er ook niet daadwerkelijk sprake van coöperatief leren is. Hier zit dan ook de valkuil voor leerkrachten. Als er niet voldaan wordt aan de basiscomponenten van coöperatief leren, is er sprake van groepswork en niet van coöperatief leren. Een leerkracht verwacht dat een groep samenwerkt om tot een doel te komen. Wanneer hij de leerlingen niet heeft aangeleerd waar coöperatief leren aan moet voldoen, dan ontstaan er binnen een groep mogelijk leiders en volgers, of leerlingen die de taak op zich nemen en leerlingen die meeliften. Als de leerkracht geen controle heeft op wat er in een groep gebeurt en geen feedback (evaluatie op het proces) kan geven, dan weet een groep niet waar ze aan moet werken. Feedback lijkt hiermee een noodzakelijk basisprincipe die door Johnson et al. (1994) benadrukt wordt.

2.3 De plaats van coöperatief leren binnen de leertheorieën

In deze paragraaf wordt in grote lijnen ingegaan op ontwikkelingen in het onderwijs de afgelopen eeuw via drie leertheorieën: het behaviorisme, het cognitivisme en het constructivisme. De uiteenzetting van leertheorieën van Van der Bruggen (2007) wordt gebruikt. Op het constructivisme wordt verder doorgegaan via andere onderzoekers. Via deze laatste leertheorie krijgt coöperatief leren een plaats.

In de leertheorie 'behaviorisme' (rond 1900) wordt het bewustzijn omschreven als een 'black box' door grondlegger J.B. Watson. Prikkels komen de black box binnen en de respons is wat er uit komt. Dat wat er in de hersenen gebeurt, is niet waarneembaar. Wel is waarneembaar wat er geleerd wordt. Leerlingen leren in kleine onderdelen naar kennis of naar een vaardigheid, via bijvoorbeeld een geprogrammeerd instructiepakket. Deze leertheorie is productgericht.

Een andere leertheorie, het 'cognitivisme' volgt op het behaviorisme. Er is meer aandacht voor de werking van het geheugen. Cognitivisten zien mensen als informatieverwerkers. Het bewustzijn wordt niet langer gezien als een 'black box'. Men ontdekte dat mensen de neiging hebben om informatie te ordenen in gehelen. Er werd onderzoek gedaan naar strategieën bij het onthouden, leren, denken en probleemoplossen (Boekaerts & Simons in Van der Bruggen, 2007). Uit deze leertheorie komt de gedachte: het verwerken van informatie via het activeren van voorkennis (directe instructie, een taak geven na instructie, nieuwe kennis verbinden aan bestaande kennis).

De leertheorie 'constructivisme' zegt dat leren alleen mogelijk is wanneer leerlingen zelf actief en construerend bezig zijn met de leerstof (Boekaerts & Simons, in Van der Bruggen, 2007). Leerlingen construeren zelf kennis, op basis van ervaringen, voortbouwend op al bestaande kennis en ervaring van de leerling. Hierdoor kunnen verschillende werkelijkheden worden geconstrueerd. Men denkt van geheel naar deel. Eerst wordt nagedacht wat iemand wil bereiken en vervolgens wat hij daarvoor moet doen (Van Emst, 2004). Er zijn verschillende stromingen binnen het constructivisme. 'Extreme constructivisten' vinden dat er alleen subjectieve kennis is. Anderen gaan niet zo ver en stellen dat er

naast subjectieve kennis ook objectieve kennis is (Teurlings, Van Wolput & Vermeulen, 2006). 'Sociaal-constructivisten beschouwen de lerende als iemand die actief kennis en inzichten construeert, in interactie met anderen en met zijn omgeving. Leren wordt daarbij opgevat als een proces van betekenis geven aan ervaringen' (Teurlings et al., 2006, p. 16). Nieuwe vormen van leren komen voort uit het gedachtengoed van het sociaal-constructivisme. Drie belangrijke uitgangspunten van leren worden benoemd: leren is een actieve, gesitueerde en sociale activiteit (Teurlings et al., 2006). Van Emst (2004) beschrijft twintig kenmerken van het sociaal-constructivisme. De onderzoeker hanteert de volgende selectie:

- Samen leer je meer dan alleen;
- Betekenisvol, lesstof sluit aan bij interesses van de leerlingen en er wordt gewerkt met opdrachten (prestaties) uit de praktijk;
- Gericht op ervaring opdoen en uitleggen. We onthouden 95 % van dat wat we uitleggen aan anderen (Sousa in Van Emst, 2004);
- Van geheel (totalen) naar deel, bijvoorbeeld iemand wil een tuinhuisje bouwen en bedenkt wat hij op dat moment nodig heeft en wat hij nog moet leren;
- Competentiegericht onderwijs: Je laat zien dat je competent bent om een bepaalde klus te klaren en je kunt reflecteren op je eigen handelen.

(bron: Oostveen, 2011, beroepsproduct Krachtig Leren)

Hier wordt de koppeling gemaakt naar coöperatief leren. Eerder noemde ik de uitgangspunten van het sociaal-constructivisme. Een daarvan is: leren is een sociale activiteit. Dit wordt uitgelegd als: 'Leerlingen werken samen: omdat het expliciteren en delen van kennis tot nieuwe (gezamenlijke) kennis leidt (Teurlings et al., 2006, p. 22). Bij coöperatief leren gaat het over het samenwerken aan een leertaak met een gezamenlijk doel, op een gestructureerde manier. Coöperatief leren is waardevol, omdat het leerlingen uitdaagt tot actief en constructief leren (Förre, 2010). In deze omschrijving komen de uitgangspunten van het sociaal-constructivisme terug. Andere vormen van vernieuwend leren die binnen het sociaal-constructivisme passen zijn bijvoorbeeld: competentiegericht onderwijs en natuurlijk leren. Binnen dit onderzoek wordt op deze vormen van onderwijs niet verder doorgegaan.

Er zijn tegengeluiden te horen. Van der Werf (2010) is minder groot voorstander van nieuwe vormen van leren, waar samenwerkend leren onder valt. Ze vindt dat systematische overdracht van kennis de basis moet zijn van leren. Leerlingen moeten niet zelf aan het stuur zitten, ze zouden op een verkeerd spoor kunnen komen. In haar visie kan de leerkracht het best bepalen wat de basis is waar leerlingen op voort kunnen bouwen. Ze vindt dat vanuit het traditionele onderwijs samenwerken prima mogelijk is. Als het maar geen doel op zich is. Ook Meijs van de organisatie Beter Onderwijs Nederland (BON) zegt in een opiniestuk in de Volkskrant (28 januari 2012) dat we terug moeten naar meer gestructureerd, klassikaal onderwijs. Zij benoemt de basis van het onderwijs: het aanleren van de basisvaardigheden spelling, lezen en rekenen door goede degelijke leerkrachten. Dit betekent volgens haar dat er geïnvesteerd moet worden in leerkrachten in plaats van nieuwe vormen van onderwijs. Hier zou de afgelopen tien jaren te weinig aandacht aan besteed zijn, volgens Meijs (2012). Een trend in de grensstreek Nederland/België is dat leerlingen vanuit Nederland naar een Belgische school gaan, komt vanuit deze gedachte. Ouders die deze keuze maken, willen gestructureerd, klassikaal onderwijs voor hun kinderen. Naar hun mening is het eindniveau van de basisvaardigheden op scholen in België hoger dan op scholen in Nederland. Er zou meer orde, rust, discipline heersen op scholen in België. Ook zou het niveau van taal en rekenen hoger zijn dan in Nederland. In België wordt meer de traditionele vorm van onderwijs geboden dan in Nederland. (bron: <http://www.beteronderwijsnederland.nl>).

Begrijpelijk zijn de zorgen van Meijs en Van der Werf op veranderingen in het onderwijs. Ook ik ben van mening dat er geïnvesteerd moet worden in leerkrachten. Doordat scholen en de schoolpopulatie complexer wordt is het juist van belang dat leerkrachten in de complexiteit kunnen werken. Door coöperatief leren op een goede manier in te zetten kunnen leerlingen, die cognitief minder sterk zijn, toch mee met het niveau van de groep, juist door zich op te trekken aan de sterkere leerling (Förre et al., 2010), zie paragraaf 2.4. Op die manier wordt coöperatief leren cognitief ingezet.

2.4 Wat levert coöperatief leren op?

Onderzoek van Slavin, Johnson & Johnson, (in Förre et al., 2010) levert een aantal positieve resultaten op met betrekking tot opbrengsten van coöperatief leren:

- Coöperatief leren heeft een positief effect op de leerprestaties. Door groepsdoelen en individuele doelen voelen leerlingen zich verantwoordelijk voor een goed resultaat.
- Leerlingen worden sociaal vaardiger. Ze leren beter communiceren. Leerlingen staan positiever tegenover de klas en de school. Er is een groter groepsgevoel.
- Leerlingen met leerproblemen worden sociaal meer geaccepteerd. Door hun bijdrage aan een groepsdoel, leren kinderen met leerproblemen meer.

In aansluiting hierop benoemen Van der Wolf en Van Beukering (2011) het belang van heterogeen groeperen van leerlingen. Zij zeggen dat heterogeen groeperen positief uitwerkt voor leerlingen van verschillende niveaus:

In een heterogeen samengestelde groep of subgroep is eerder sprake van positieve rolmodellen op het gebied van leren, de werkhouding en het sociaal-emotioneel functioneren. Bovendien leren kinderen op die manier met verschillende leerlingen samen te werken (coöperatief leren). Het belang van heterogeen groeperen geldt niet alleen voor het leren, maar ook voor het sociaal-emotioneel functioneren. Er is vastgesteld dat een goede mix van sociaal vaardige en minder sociaal vaardige leerlingen, door een beter onderlinge relaties, tot een afname van gedragsproblemen leidt. (p. 167)

Coöperatief leren werkt het best in kleine groepen, van 3 á 4 leerlingen (Marzano et al., 2010). Verder zeggen deze onderzoekers dat coöperatief leren consequent, systematisch en doelgericht moet worden toegepast (p. 80). Als coöperatief leren te vaak wordt toegepast, krijgen de leerlingen niet de kans om oefenstof zelfstandig eigen te maken. Leerkrachten dienen een gezonde mix te vinden in het zelfstandig verwerken van oefenstof en coöperatief leren.

2.5 De rol van de leerkracht

Hattie (2003) zoomt in op leerkrachtgedrag. Hij heeft in zijn onderzoek 500.000 onderzoeken gecombineerd en hij heeft gekeken naar effecten op leren. Hij concludeert dat de docent het verschil maakt voor dat wat de student bereikt. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in 'experienced' en 'expert' teachers. Hattie (2003): *Three dimensions: Challenge, Deep Representation, Monitoring and Feedback. These three most effectively separated expert from experienced teachers" (p. 15)*. De expertleerkracht denkt na over waar ze leerlingen over na laat denken en hoe de leerlingen dat gaan doen. Dan zal dieper leren ontstaan. (Bron: Oostveen, 2011, beroepsproduct Krachtig Leren).

In de traditionele lerende groep doceert de leerkracht. Inhoudelijke kennis wordt overgedragen en leerlingen luisteren en gaan individueel aan het werk. Bij vernieuwend onderwijs, zoals coöperatief leren verschuift de rol van de leerkracht van doceren naar begeleiden, coachen en ondersteunen (Coonen, 2005). De leerkracht creëert een omgeving voor de leerlingen die uitnodigt tot actief leren.

Tijdens coöperatieve lessen heeft de leerkracht een coachende rol. Hij zal rondlopen en bekijken of de opdracht begrepen is, de leerlingen aan het werk kunnen en of iedereen zijn of haar inbreng kan

leveren. De leerkracht observeert en adviseert of geeft feedback, daar waar nodig (Kagan, 2010). De leerkracht houdt in de gaten of teams voldoen aan de basisprincipes. Is dit niet het geval, dan begeleidt de leerkracht dit. Aan het einde van een coöperatieve les of opdracht zal de leerkracht evalueren. Hij zal de vragen stellen: Wat ging goed? Wat ging niet goed? Wat kan de volgende keer beter? Hiermee wordt het proces geëvalueerd. Het product kan worden beoordeeld. Ook kan de leerkracht een individuele beoordeling geven, want leerlingen zijn individueel verantwoordelijk voor hun aandeel (Förre et al. 2010). Voordat de leerkracht en groep zo ver is zal de leerkracht eerst tijd moeten investeren in het scheppen van voorwaarden tot coöperatief leren (zoals regels, afspraken, communicatieve en sociale vaardigheden, het aanleren van het proces). Leerkrachten moeten zich bewust zijn van de veranderende rol, de verschuiving van doceren naar meer begeleiden.

Coöperatief leren is goed in te zetten bij het model directe instructie (Veenman, Lem, Roelofs & Nijssen, 1999). Dit model wordt door de onderzoeksschool gebruikt. De leerkracht zal nieuwe kennis via dit gestructureerde model aanbieden. Het model kent de volgende fasen:

1. terugblik, voorkennis activeren;
2. presentatie over het onderwerp van de les;
3. begeleide inoefening, het toepassen van nieuwe informatie;
4. zelfstandige verwerking, in heterogene groepen, leerlingen voelen zich verantwoordelijk voor elkaar;
5. periodieke terugblik (hoeft niet elke les, dit is om 'vergeten' te voorkomen);
6. terugkoppeling.

Förre et al. (2010) beschrijven voor elke fase van dit lesmodel manieren hoe coöperatief leren in te zetten is. Het is aan de leerkracht om te bepalen, of en welke vormen van coöperatief leren worden ingezet. Dit is afhankelijk van de lesstof en de doelen van de les.

2.6 De onderzoeksschool

Voor deze school wordt een ideale situatie beschreven. Het schoolse leren voor de vakgebieden zoals rekenen, taal, en begrijpend lezen via het lesmodel effectieve instructie. Hierbinnen kunnen samenwerkingsvormen via coöperatief leren (Kagan, 2010) een plaats innemen. In de zaakvakken zal het werken met brede opdrachten, waarin aardrijkskunde, geschiedenis en biologie samenkomen. Het kenmerk van het sociaal constructivisme 'werken van geheel naar deel' (Van Emst, 2004) zal het uitgangspunt zijn. Bijvoorbeeld: we praten over Noord-Amerika, dit onderwerp wordt dan breed opgepakt: geschiedenis, de natuur en aardrijkskundig (topografie). Via coöperatief leren kunnen leerlingen hierin met groepen aan het werk. Er wordt meer verantwoordelijkheid gegeven aan de leerlingen. Zij zijn meer betrokken bij hun eigen leerproces door samen leervragen aan te gaan. De leerkracht kan begeleider worden van leerprocessen. De leerkracht zal zich realiseren dat hij degene is die het verschil maakt in wat de leerling bereikt (Hattie, 2003). Hierin kan coöperatief leren een belangrijke rol spelen, het kan geïntegreerd worden in het bestaande onderwijs.

Of de school zo ver wil gaan is de vraag. Dit zal onderzocht worden via vragenlijsten, interviews en panelgesprekken.

Hoofdstuk 3. Onderzoeksopzet

Na verdieping in literatuur en beschrijving van een 'ideale situatie' voor de school wordt in dit hoofdstuk het onderzoek, met instrumenten die gebruikt worden, verantwoord. In het theoretisch kader is vanuit de literatuur beschreven wat coöperatief leren is en waar de school mogelijk naar toe kan (via de 'ideale situatie'). Coöperatief leren is beschreven als vernieuwende vorm van onderwijs. In het onderzoek is het van belang dat de visie van het team (directie en leerkrachten) benoemd wordt, om ze mee te nemen in de verandering.

Er is gekozen voor een survey-onderzoek. Survey-onderzoek is gericht op de vraag hoe mensen ergens over denken, wat ze ergens van vinden, hoe ze handelen, wanneer en wat ze doen (Harinck, 2010, p. 60). Zowel ouders, kinderen, team en directie worden hierin meegenomen. Het is van belang in kaart te brengen hoe betrokkenen over coöperatief leren denken en hoe ze meegenomen kunnen worden in de verandering. Verder is gekeken hoe een dergelijke verandering op een andere school heeft plaatsgevonden. Gedurende het onderzoek gebleken, dat er binnen het bestuur minder scholen dan geschat, werken met coöperatief leren. Eén school binnen het bestuur werkt gericht met coöperatief leren. Deze school is bezocht, intern begeleiders zijn geïnterviewd, observaties hebben in twee groepen plaatsgevonden. De directeur van deze school heeft geen informatie toe te voegen aan de informatie van de intern begeleiders, wel geeft hij aan volledig achter het concept te staan. Zie verder paragraaf 4.3.2.

Gebruikte instrumenten zijn: observaties, interviews, vragenlijsten, panelgesprekken en documentanalyse. Via een vragenlijst voor leerkrachten en directie (N=15), een vragenlijst voor leerlingen (N=40), een panel (N=4), een interview met ouders (N=4) zijn er gegevens verzameld. 'N' betekent hier de schatting van het aantal personen, dat wordt geïnterviewd of dat een vragenlijst invult (Harinck, 2010). Er is gewerkt met zelf-ontwikkelde vragenlijsten. In het hoofdstuk 'Resultaten' worden de daadwerkelijke aantal ingevulde vragenlijsten weergegeven. In de bovenbouw (groep 5 t/m 8) hebben alle leerlingen een vragenlijst ingevuld. Hieruit zijn per groep willekeurig 10 vragenlijsten gehaald. In totaal zijn er 40 vragenlijsten verwerkt. Gegevens uit de vragenlijsten en interviews zijn uitgewerkt in bijlage 1 en 2. In hoofdstuk 4 wordt per onderzoeksvraag en deelvraag antwoorden uit de onderzoeksresultaten gegeven. In elke vergadering gedurende het onderzoek (ongeveer één maal per twee weken) is ingegaan op het onderwerp. Leerkrachten en directie worden hiermee meegenomen in het onderzoek. Er wordt steeds gecommuniceerd over de stand van zaken. Dit is om de omgeving op de hoogte te stellen, de mogelijkheid te bieden om te participeren en voor het creëren van draagvlak (Harinck, 2010).

In het plan voor het onderzoek is aangegeven, dat een vragenlijst onder ouders verspreid zou worden. Dit is niet haalbaar gebleken, omdat ouders tot nu toe nog nauwelijks zijn meegenomen in de ontwikkeling 'coöperatief leren'. Men weet nog onvoldoende van het onderwerp en dit punt is op een andere manier onderzocht. In een gesprek met ouders uit de medezeggenschapsraad is coöperatief leren uiteengezet, ouders hebben hun ideeën en meningen weergegeven. Deze gegevens worden in paragraaf 4.2.3 weergegeven.

Hoofdstuk 4. Onderzoeksresultaten

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 1 is weergegeven wat de onderzoeksvragen zijn om de centrale vraag te beantwoorden:

- “Welke invulling wil de school geven aan coöperatief leren?”.

Bij elke onderzoeksvraag is een aantal deelvragen geformuleerd. In dit hoofdstuk worden via deelvragen de onderzoeksvragen beantwoord. Verschillende instrumenten worden gebruikt om de deelvragen te beantwoorden. Uiteindelijk wordt in hoofdstuk 5 de centrale vraag beantwoord. De paragrafen corresponderen met de onderzoeksvragen. In de sub-paragrafen zijn de deelvragen uitgewerkt. In bijlage 1 en 2 zijn de vragenlijsten voor kinderen en leerkrachten uitgewerkt.

4.2 Onderzoeksvraag 1: Wat is coöperatief leren?

4.2.1 Wat wordt in de literatuur verstaan onder coöperatief leren?

Deze vraag wordt beantwoord in *hoofdstuk 2. Theoretisch kader coöperatief leren*, via een breed literatuur onderzoek. Samengevat wordt coöperatief als volgt gedefinieerd: Een onderwijsleersituatie waarin de leerlingen in kleine groepen op een structurele manier samenwerken aan een leertaak met een gezamenlijk doel (Förster, Kenter & Veenman, 2010). Kagan (2010) noemt vier basisprincipes van coöperatief leren: gelijke deelname, individuele aanspreekbaarheid, positieve wederzijdse afhankelijkheid en simultane actie. Coöperatief leren heeft een plaats binnen het constructivisme, een leertheorie die zegt dat leren alleen mogelijk is wanneer leerlingen zelf actief en construerend bezig zijn met de leerstof (Boekaerts & Simons, in Van der Bruggen, 2007).

4.2.2 Wat verstaat de school onder coöperatief leren?

In het schoolplan 2011-2015 is opgenomen dat coöperatief leren een speerpunt is. Er is opgenomen dat er in dit schooljaar een aantal studiedagen met betrekking tot coöperatief leren worden gehouden en dat leerkrachten dit gaan toepassen in hun onderwijs. Er is geen visie opgenomen met betrekking tot coöperatief leren, ook wordt coöperatief leren verder niet beschreven.

De teamleden kunnen een beschrijving geven van coöperatief leren. In de vragenlijst definiëren leerkrachten (N=13) aan het als samenwerkend leren of leren door samen te werken. Een enkeling gaat verder: heterogene groepen, samen tot nieuwe inzichten komen. De directeur wil coöperatief leren definiëren met de GIPS-principes (Kagan, 2010): samenwerken in heterogene groepen met gelijke deelname, individuele aanspreekbaarheid, positieve wederzijdse afhankelijkheid en simultane actie. Ook refereert hij aan Marzano (2009), die benoemt dat coöperatief leren als één van de negen succesfactoren van het didactisch handelen meewerkt aan de prestaties en ontwikkeling van een kind.

4.2.3 Wat verstaan de ouders onder coöperatief leren?

In een interview met 4 ouders (N=4) is het onderwerp coöperatief leren uiteengezet. Het onderwerp is uitgelegd en via filmpjes op internet is verduidelijking gegeven. Er wordt positief op de ontwikkeling gereageerd. Het volgende komt vanuit ouders naar voren:

- Een goede ontwikkeling, de samenleving verandert, scholen moeten mee veranderen. Vooral het doel dat kinderen van elkaar leren wordt door een ouder als belangrijk gezien. In de samenleving wordt ook met groepen naar doelen toe gewerkt. Deze ouder is hier groot voorstander van. Deze ouder benoemt ook de positieve ontwikkeling dat niveaus van kinderen niet te ver uiteen komen te liggen (kinderen trekken zich aan elkaar op, leren van elkaar).
- Zet de verandering niet te groots in. Eén ouder is voorstander van een combinatie: het doceren van feitelijke kennis in combinatie het groepswork via coöperatief leren én zelfstandig werken.

- Ouders vinden het belangrijk dat coöperatief leren breed gedragen wordt. Het zal iets moeten zijn van team én ouders.

Ouders adviseren om voorlichting te geven in breder verband: neem ouders vooral mee in dit traject.

4.2.4 Welke opvattingen over coöperatief leren sluiten het best aan bij die van de school?

Het schoolplan 2011-2015 van de school (Bouw, 2011) biedt geen specifieke informatie over coöperatief leren. Er zijn doelen beschreven waarbinnen coöperatief leren bij kan aansluiten:

- *pedagogisch klimaat:*
 - o leraren laten de leerlingen zelfstandig en samen werken.
- *didactisch handelen:*
 - o leerlingen werken zelfstandig samen
- *actieve en zelfstandige rol van leerlingen:*
 - o leraren laten de leerlingen – waar mogelijk – samenwerken en elkaar ondersteunen.

Bovenstaande doelen zijn gericht op samenwerking; een aantal andere beschreven doelen kunnen bereikt worden via coöperatief leren:

- *pedagogisch klimaat:*
 - o leraren zorgen voor interactie met en tussen leerlingen;
 - o leraren zorgen voor een klimaat waarin leerlingen zich veilig voelen;
 - o leraren bevorderen onderling respect bij leerlingen;
 - o leraren ondersteunen en bevorderen het zelfvertrouwen van leerlingen.

In 4.3.1 worden de opbrengsten van coöperatief leren besproken volgens Slavin et al. (in Förre et al., 2010). Deze opbrengsten (positieve effecten op leerprestaties, leerlingen worden sociaal vaardiger en leerlingen met leerproblemen worden meer geaccepteerd) sluiten aan bij de doelen van de school die hierboven genoemd zijn.

Onder het kopje ‘Pedagogisch klimaat’ van het schoolplan (Bouw, 2011), worden verbeterpunten genoemd:

- structurele aanpak sociaal-emotionele ontwikkeling afspreken.
- samenwerken van leerlingen bevorderen.

Onder het kopje ‘Actieve en zelfstandige rol van de leerlingen’ wordt het volgende verbeterpunt genoemd:

- de leraren laten de leerlingen – waar mogelijk – coöperatief werken en elkaar ondersteunen.

4.3 Onderzoeksvraag 2: Wat levert coöperatief leren op?

4.3.1 Wat zegt de literatuur over de opbrengsten van coöperatief leren?

Deze vraag is beantwoord in paragraaf 2.4. In deze paragraaf wordt een opsomming gegeven. Volgens Slavin, et al. (in Förre et al., 2010) zijn de opbrengsten van coöperatief leren:

- Positieve effecten op de leerprestaties. Door groepsdoelen en individuele doelen voelen leerlingen zich verantwoordelijk voor een goed resultaat.
- Leerlingen worden sociaal vaardiger. Ze leren beter communiceren. Leerlingen staan positiever tegenover de klas en de school. Er is een groter groepsgevoel.
- Leerlingen met leerproblemen worden sociaal meer geaccepteerd. Door hun bijdrage aan een groepsdoel, leren kinderen met leerproblemen meer.

Volgens Van der Wolf en Van Beukering (2011) worden gedragsproblemen minder door heterogeen groeperen binnen coöperatief leren.

4.3.2 Wat zijn de ervaringen en opbrengsten van scholen die met coöperatief leren werken binnen het bestuur waar de school toe behoort?

Eén geïnterviewde intern begeleider van de school is sinds 2007 nauw betrokken geweest bij de invoering van coöperatief leren. Ze had daarvoor geëxperimenteerd met werkvormen bij de kleuters en vond dat ze meer verantwoordelijkheid konden dragen dan op dat moment gebruikelijk was. Voordat coöperatief leren daadwerkelijk is ingevoerd is er een traject van schoolontwikkeling aan vooraf gegaan. Hiervoor is een werkgroep opgericht (Bremmer, 2009).

Afspraken met betrekking tot hoe vaak, welke vormen en op met welke vakgebieden zijn daarbij van belang. Deze afspraken moeten geborgd worden. De bezochte school heeft een beleidsplan coöperatief leren (Bremmer, 2009). Hierin staat opgenomen welke didactische structuren (Kagan, 2010) er gebruikt worden in welke groepen. Hierin is een opbouw aangebracht per groep. Ook zijn de belangrijkste afspraken opgenomen. Toch is er het afgelopen jaar een terugval geweest. Niet alle leerkrachten zijn de afspraken betreffende coöperatief leren nagekomen. Wel is het momenteel weer een onderwerp in de vergaderingen. Coöperatief leren komt is terug op de agenda.

De intern begeleider is ervan overtuigd dat de sociale vaardigheden verbeteren. Ze kan het alleen niet direct aantonen dat het specifiek aan coöperatief leren ligt. Ditzelfde geldt voor het cognitieve vlak. Ze volgt hierbij de literatuur die ze gelezen heeft over opbrengsten van coöperatief leren.

In een observatie in groep 4 werd de eenvoud van een werkvorm gezien. Tijdens een zelfstandig moment werd door een groepje kinderen de coöperatieve werkvorm 'Mix en Ruil'. Deze werkvorm was goed inge oefend, de leerkracht heeft de leerlingen zelfstandig laten werken. De kinderen weten precies wat er van hen verwacht wordt, door goede instructie en inoefening. Met elkaar worden lastige spellingwoorden geoefend. Op dit lesmoment heeft de leerkracht haar handen vrij voor andere kinderen. Ze benoemt ze de positieve effecten van het gebruik van de teambak (Kagan, 2010) per coöperatieve groep. Materialen zijn zo snel voor handen, aldus deze leerkracht. Bij bezoek aan een kleutergroep wordt duidelijk hoe coöperatief leren geïntegreerd is. Verschillende didactische structuren zijn zichtbaar aanwezig in de groep. De leerkracht kan het aanwijzen en de leerlingen weten wat ze te wachten staat. Verder heeft elke groep een eigengemaakt werkboek met werkvormen (didactische structuren volgens Kagan, 2010). Hier kan de leerkracht uit putten. Deze structuren zijn de leerlingen aangeleerd.

4.4 Wat is de huidige situatie met betrekking tot coöperatief leren in de school?

4.4.1 Wat is de visie van directie en team op coöperatief leren?

Een eenduidige visie met betrekking tot coöperatief leren kunnen de leerkrachten niet geven. In de enquête noemen directie en team de belangrijkste doelen voor coöperatief leren:

- verbetering cognitieve resultaten (31%)
- voorbereiding op samenleving waarin teamwerk belangrijk is (23%)
- verbetering sociale vaardigheden (27%)
- verbetering klimaat in de klas (15%)

Vanuit het panelgesprek wordt er verschillend gedacht over de inzetbaarheid van coöperatieve werkvormen. Een leerkracht benoemt het 'in de hand houden' van bepaalde leerstof. Ze is er bang voor dat de diepgang op bepaalde kennis verdwijnt, als leerlingen dit zelf gaan doen. Als kinderen elkaar vragen gaan stellen, zijn het dan wel goede vragen. De algemene opinie is dat de school nog erg in de kinderschoenen staat van coöperatief leren en dat men er vooral nog meer van wil weten, voordat het goed toegepast kan worden. Over de vakgebieden waar coöperatief leren het best kan worden toegepast zeggen de leerkrachten (bijlage 2, vraag 5):

- Alle vakgebieden: 26%
- Zaakvakken: 23 %
- Rekenen: 18%
- Taal: 13%

In het panel wordt coöperatief leren door 2 leden gezien als iets extra's, naast bestaande lesstof.

De visie van de directeur gaat in de richting van de leeropbrengsten van de leerlingen. Hier is veel onderzoek naar gedaan, zoals ook in het theoretisch kader en sub-paragraaf 4.3.1 is besproken. De directeur verwijst naar Marzano (2009), die coöperatief leren als één van de acht succesfactoren van didactisch handelen benoemt, waardoor leerprestaties verbeteren.

4.4.2 Wat wil de school dat coöperatief leren voor haar leerlingen oplevert op cognitief gebied?

Uit discussie in het panel. De deelnemers (N=4) hebben niet het idee dat er onmiddellijk cognitief hogere resultaten behaald worden. Men is van mening dat we dan verder moeten zijn in het proces coöperatief leren en dat de leerkrachten dan meer getraind moeten zijn dan nu. Op de lange termijn zullen die resultaten er naar verwachting wel zijn, met de argumenten: leren door te doen en leren door een ander iets uit te leggen. Leerkrachten zijn nu nog zoekende hoe en welke coöperatieve werkvormen er het best ingezet kunnen worden bij het lesaanbod. Verder denkt een panellid dat coöperatief leren vooral een onderdeel zal zijn voor positievere resultaten. Ze brengt dit met de opmerking: "Er leiden meerdere wegen naar Rome". Daarbij noemt ze een aantal positieve resultaten die vooral passen in sub-paragraaf 4.4.3 en minder op cognitief gebied. In discussie in het team komen we niet veel verder dan de verwachting dat het op de lange termijn zeker positieve effecten op zowel cognitief als sociaal-emotioneel gebied.

4.4.3 Wat wil de school dat coöperatief leren voor haar leerlingen oplevert op sociaal emotioneel gebied?

Het panel denkt dat kinderen meer begrip zullen hebben voor elkaar, als ze elkaar beter leren kennen met coöperatief leren. In discussie in team én in het panel verwacht men met coöperatieve werkvormen resultaten te hebben op sociaal emotioneel gebied. Eén leerkracht benoemt een veilig klimaat. Ze gelooft dat dat uiteindelijk een belangrijke opbrengst zal zijn van coöperatief leren. Kinderen zullen hier wel getraind moeten worden, zo is de opinie. Het woord 'samen' is daarin van belang:

- samen oplossingen ontdekken;
- elkaar beter leren kennen;
- leren samen werken;
- leren luisteren naar elkaar;
- leren in de ander te verplaatsen.

In het panel zijn de klasbouwers en teambouwers getoond uit het dossier Coöperatief leren van www.leraar24.nl. Na het zien van voorbeelden zijn de panelliden hier positief over. Men denkt ook dat het inzetten van dit soort beeldmateriaal een positieve invloed kan hebben op andere teamleden.

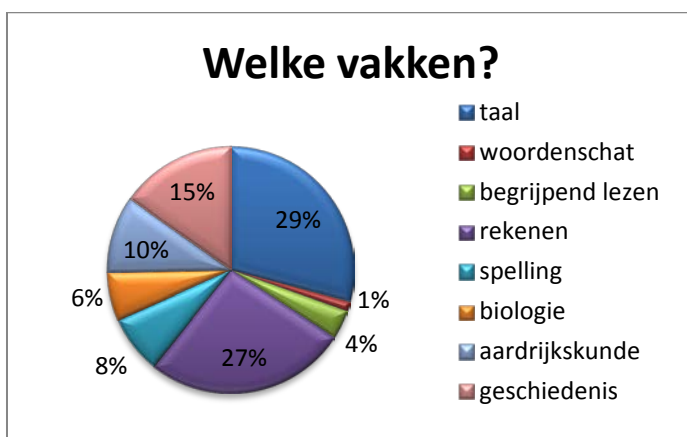
4.4.4 Wat doen teamleden op dit moment aan coöperatief leren?

Uit de enquête komt naar voren dat ongeveer de helft van de leerkrachten coöperatief leren 2 x in de week toepast. Het is niet helemaal duidelijk of dat op de manier is zoals gedoceerd op de studiemiddagen. Deze twijfel is ontstaan, omdat een leerkracht uit het panel het in circuit-vorm handvaardigheid aanbieden ook onder coöperatief leren vindt vallen.

4.4.5 Wat zijn de wensen van leerlingen met betrekking tot coöperatief leren?

Na het begrip 'coöperatief leren' uitgelegd te hebben, hebben de leerlingen een vragenlijst ingevuld (N=40):

- 87 % van de leerlingen vindt het belangrijk dat er coöperatief leren plaatsvindt in de groep;
- Wat vind je van coöperatief leren:
 - 30 % vindt coöperatief leren leuk;
 - 15 % vindt dat je meer leert;
 - 27 % vindt het goed vanwege de samenwerking;
 - 20 % van de kinderen noemt dat je elkaar beter leert kennen.
- 80 % van de kinderen denkt dat coöperatief leren vaker dan 2 keer in de week wordt toegepast.
- 72 % van de kinderen wil vaker coöperatief leren.
- Niemand zegt liever alleen te leren. Wel willen de kinderen dat coöperatief leren afgewisseld wordt met zelfstandig leren (73 %).
- Kinderen zijn verdeeld over de vakken waarin coöperatief leren goed past:

Grafiek 1: Vakken waarbij coöperatief leren goed past (volgens leerlingen)

4.5 Wat zijn de wensen van de school met betrekking tot het invoeren van coöperatief leren?

Uit een aantal vragen uit de leerkrachtvragenlijst blijkt dat de meningen over het invoeren van coöperatief leren zeer uiteenlopen. Er wordt verschillend over gedacht. Bovenstaande vraag (4.5) is als enquêtevraag voorgelegd aan de leerkrachten, hier een opsomming van antwoorden:

- rustig invoeren
- rustige, weloverwogen opbouw
- veel meer praktijkvoorbeelden
- geen aparte dingen gaan verzinnen, het moet passen in wat we nu aanbieden
- meer aandacht voor het toepassen van werkvormen in relatie tot de leerstof
- steeds meer uitbreiden naar alle vakken
- nog een cursus, dan meer toegespitst op wat bij welk vak
- dat het routine wordt, dat ik het gemakkelijk in het programma inpas
- jonge leerkrachten die ermee zijn opgeleid
- ruggespraak: consequent aanleren wat stramen is van coöperatief leren.

4.5.1 Hoe wil de school coöperatief leren gaan invoeren?

Gedurende dit schooljaar wordt er vanuit de studiemiddagen geoefend met werkvormen. De afspraak is gemaakt dat elke leerkracht minimaal twee keer in de week een werkvorm gebruikt. Over

hoe de school coöperatief leren wil invoeren wordt zijn de meningen verdeeld, direct onder 4.5 is al een opsomming gegeven.

In een gesprek met alle teamleden over de richting van coöperatief leren wordt duidelijk dat leerkrachten het liefst zelf willen beslissen over welke werkvorm op welk moment worden toegepast. Wel willen ze graag ondersteund en geadviseerd worden welke werkvormen het best passen bij de verschillende jaargroepen. Verder is er behoefte aan feedback. Men wil weten of dat wat er wordt toegepast ook op de juiste manier wordt gebruikt. Er is geen behoefte om vast te leggen bij welke vakken coöperatief leren gebruikt gaat worden. Er is meer behoefte afspraken te maken over welke structuren in welke mate gebruikt gaan worden.

4.5.2 Welke competenties hebben leerkrachten nodig voor het invoeren van coöperatief leren?

De vraag: “wat heeft een leerkracht nodig om met coöperatief leren bezig te zijn” is breed beantwoord. Leerkrachten konden drie vaardigheden invullen, die ze zelf bedachten. Deze vraag is zo breed beantwoord, dat hij nauwelijks te scoren is (33 antwoorden). Deze is niet in een tabel verwerkt. Wel worden een paar vaardigheden meerdere malen genoemd: Lef, goed klassenmanagement, werkvormen kennen, overzicht hebben (bijlage 2, vraag 4).

4.5.3 Welke eisen stelt de school aan de vaardigheden van leerlingen binnen coöperatief leren?

In gesprek met de directeur komen we hier terug op de literatuur van Kagan (2010). De studiemiddagen zijn gericht op de werkwijze die in het boek ‘Coöperatieve leerstrategieën’ staat beschreven. Binnen de werkwijze coöperatief leren gelden regels en afspraken. Dit is ook wat in de studiemiddagen wordt gedoceerd. Van leerlingen wordt verwacht die te volgen. Er wordt zelfstandigheid en samenwerken aangeleerd. Hier komt het GIPS principe terug: gelijkwaardigheid, individuele aanspreekbaarheid, positieve wederzijdse afhankelijkheid en simultane actie. Een algemene verwachting is dat de kinderen sociaal vaardiger worden. Wat ook van leerlingen wordt verwacht is dat ze groter verantwoordelijkheidsgevoel ontwikkelen.

Een mooie afsluitende antwoord van één van de leerkrachten in de enquête, op de vraag: wat wil je nog kwijt over coöperatief leren: “Ik denk dat coöperatief leren aansluit bij de samenleving op dit moment en bij de onderwijsbehoefte van kinderen. Als moderne school moet je deze onderwijsmethode denk ik (gedeeltelijk) inpassen in je onderwijs.”

Hoofdstuk 5. Conclusies en advies

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van onderzoeksresultaten een antwoorde gegeven op de centrale vraagstelling: **“Welke invulling wil de school geven aan coöperatief leren?”** Eerst wordt een aantal conclusies getrokken uit de onderzoeksresultaten.

5.1 Conclusies

- Via verschillende vragen uit de vragenlijst is geconstateerd dat de leerkrachten van het team heel verschillend zijn, en verschillend denken over coöperatief leren. Wel wil het gehele team coöperatief leren toepassen. Alle teamleden zeggen ‘ja’ tegen coöperatief leren.
- Leerkrachten verwachten niet direct dat cognitieve resultaten verbeteren, meer oefening zal nodig zijn. Op den duur is deze verwachting er wel.
- Het team heeft meer oefening en training nodig om werkvormen eigen te maken.
- Er zijn hoge verwachtingen wat betreft sociaal emotionele opbrengsten van coöperatief leren. Men verwacht dat het klassenklimaat veiliger wordt.
- De directeur is ervan overtuigd dat coöperatief leren werkt. Hij baseert zich op de uitgangspunten van Marzano et al., (2010): coöperatief leren is één van de negen succesfactoren van didactisch handelen, waardoor leerresultaten verbeteren.
- Naar aanleiding van een bezoek aan een andere school blijkt, dat er een taak ligt voor de directie van de onderzoeksschool om coöperatief leren levend en inspirerend te houden. Er zal regelmatig gesproken moeten worden over de visie op onderwijs, om deze te onderhouden.
- Over manier waarop coöperatief leren vormgegeven wordt, bestaat geen eenduidigheid. Leerkrachten willen een eigen invulling te geven aan het toepassen van coöperatief leren. De leerkracht wil de vrijheid houden over hoe en binnen welke vakgebieden hij coöperatief leren inzet.
- Leerlingen hebben ideeën over coöperatief leren. Zij zien vooral taal en rekenen als vakken waarin coöperatief leren goed kan worden ingezet.
- Ouders staan positief tegenover coöperatief leren en zien het als meerwaarde voor de school. Ze vinden het belangrijk dat zij daarin worden geïnformeerd. Ouders vinden het daarnaast belangrijk dat kennis gedoceerd blijft worden.

5.2 Advies aan de school

De centrale vraag: **“Welke invulling wil de school geven aan coöperatief leren?”** wordt als volgt beantwoord:

Als de school coöperatief leren wil invoeren, dan is het van belang dat dit wordt gedragen door het gehele team. Via een (coöperatieve) werkgroep kan coöperatief leren geïmplementeerd worden. Bijvoorbeeld de directeur, de intern begeleider en een leerkracht vormen de werkgroep. Deze werkgroep is het veranderteam. Leden van het veranderteam kunnen overige collega's begeleiden. Hier hebben teamleden behoefte aan. De werkgroep geeft sturing aan het proces (Förre et al., 2010). Ook worden ouders betrokken bij het proces. De school wordt geadviseerd om ouders te informeren via een ouderavond. Hier worden keuzes verantwoord en vragen beantwoord. Twijfels kunnen worden weggenomen. De betrokkenheid van ouders wordt vergroot.

In het proces zal de school met kleine stappen naar meer verantwoordelijkheid voor de leerlingen toewerken. Ontwikkelingen als opbrengstgericht werken en werken met groepsplannen hebben prioriteiten binnen het bestuur, de school zal hiermee rekening moeten houden. Coöperatief leren

zal een bijdrage aan de opbrengsten leveren. Hier zegt de literatuur veel over. Verschillende onderzoekers tonen aan dat coöperatief leren een positieve bijdrage levert aan de leeropbrengsten (Marzano et al., 2010; Slavin et al., in Förer et al., 2010; Van der Wolf & Van Beukering, 2011). Aan de school de taak dat ook leerkrachten hierin gaan geloven.

Advies over de invoering van coöperatief leren: er worden geen snelle stappen, maar betekenisvolle stappen genomen. Het team geeft aan ruimte nodig te hebben om te wennen aan de verandering. Men wil met coöperatief leren aan het werk op een eigen, autonome manier. De directie zal het tempo en diversiteit moeten van het team respecteren. Er is een kleine stap naar een gedeelde visie genomen. Dit zal uitgetoetst moeten worden, daarna zal opnieuw met elkaar in gesprek gaan. De visie op onderwijs zal onderhouden moeten worden, om verder te komen met coöperatief leren.

Men doet graag kleine aanpassingen aan de bestaande lessen, zodat er op een coöperatieve manier gewerkt gaat worden. Leerkrachten bepalen, eventueel in samenwerking met een lid uit het veranderteam, welke didactische structuur op welk moment wordt ingezet. Er worden afspraken gemaakt over aantal keren per week dat een didactische structuur wordt aangeboden. Men zal rekening moeten met de verschillen in het team. Om autonomie te bewaren kunnen verantwoordelijkheden met betrekking tot inzetten van werkvormen bij leerkrachten neergelegd worden. Hierin kan een opbouw opgenomen worden van werkvormen in de jaargroepen.

In het schoolplan kunnen delen worden herschreven. Bij eerder beschreven doelen kan coöperatief leren worden opgenomen. Coöperatief leren gaat onderdeel uitmaken van het didactisch handelen van de leerkracht. Vanuit dit schoolplan kan een gericht beleid worden geschreven voor coöperatief leren, waarbij rekening gehouden wordt met de autonomie van de leerkracht.

Leerlingen hebben goede ideeën over coöperatief leren. Er is hen echter niet gevraagd welke competenties zij nodig hebben om te kunnen coöperatief leren. Deze vraag is de leerkrachten wel gesteld over eigen competenties. Om leerlingen er nog meer bij te kunnen betrekken, kan deze vraag beantwoord worden, middels een vervolgonderzoek.

Literatuur

- Bouw, R. (2011). *Parkschool Zwolle. Schoolplan 2011-2015*. Zwolle: Parkschool.
- Bremmer, D. (2009). *Coöperatief leren op de Marsweide*. Zwolle: De Marsweide.
- Bruggen, B. van der (2007). *Wisselspanning. Energie voor onderwijsinnovatie*. Apeldoorn: Garant.
- Coonen, H. (2005). *De leraar in de kennissamenleving*. Apeldoorn: Garant.
- Emst, A. van, (2004). *Koop een auto op de sloop*. Utrecht: APS.
- Förrer, M., Kenter, B., & Veenman, S. (2010). *Coöperatief leren in het basisonderwijs*. Amersfoort: CPS.
- Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Apeldoorn: Garant.
- Hattie, J. (2003). *Teachers make a Difference. What is the research evidence?* Auckland: University of Auckland.
- Hurbert, C.M., & Totten, S. (1992). *Social issues in the English classroom*. Urbana: National Council of Teachers of English.
- Johnson, D.W., Johnson, R.T. & Holubec, E.J. (1994). *The New Circles of Learning. Cooperation in the Classroom and School*. Alexandria: ASCD.
- Johnson, D.W., & Johnson, R.T. (2012). *An overview to Cooperative Learning*. Geraadpleegd 21 maart via <http://www.co-operation.org>.
- Johnson D.W. & Johnson, R.T. (2009). *An Educational Psychology Success Story: Social Interdependence Theory and Cooperative Learning*. Geraadpleegd 18 maart 2012 via <http://www.co-operation.org>.
- Kagan, S. (2010). *Coöperatieve leerstrategieën*. Vlissingen: Bazalt.
- Marzano, R. J. (2009). *Wat werkt op school? Research in actie*. Vlissingen: Bazalt.
- Marzano, R.J., Pickering, D.J., & Pollock, J.E. (2010). *Wat werkt in de klas. Research in actie*. Vlissingen: Bazalt.
- Meijs, J. (2012), *Leerkracht in opleiding leert meer over zichzelf dan over rekenen en taal*. Geraadpleegd 25 april 2012, via <http://www.vk.nl>.
- Oostveen, M.P. (2011). *Beroepsproduct Krachtig Leren*. Zwolle: Windesheim.
- Slavin, R.E. (1999). Comprehensive Approaches to Cooperative Learning. *Theory Into Practice*, 38(2), p. 74-79.
- Teurlings, C., Wolput, B. van, & Vermeulen, M. (2006). *Nieuw leren waarderen. Een literatuuronderzoek naar effecten van nieuwe vormen van leren in het voortgezet onderwijs*. Utrecht: Schoolmanagers_VO.
- Veenman, S., Lem, P., Roelofs, E., & Nijssen, F. (1999) *Effectieve instructie en doelmatig klasmanagement*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.
- Werf, G. van der (2010). *Onderwijs verbeteren, niet omgooien*. Geraadpleegd 18 april 2012, via <http://www.primaonderwijs.nl/magazines>.
- Wolf, K. van der, & Beukering, T. van, (2011). *Gedragsproblemen in scholen. Het denken en handelen van leraren*. Leuven: Acco.

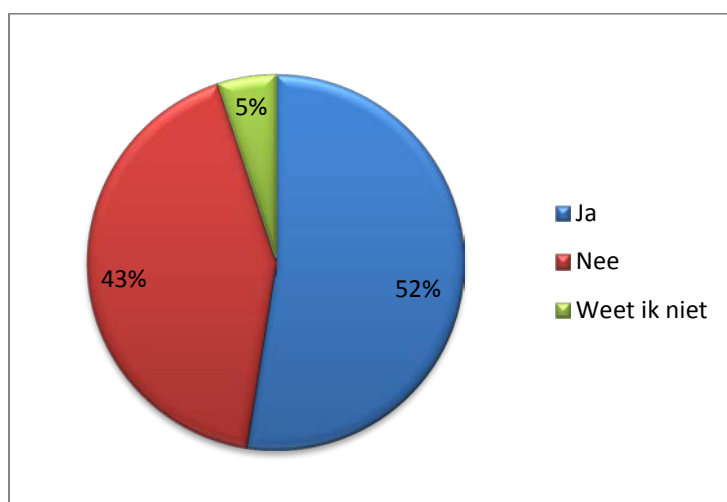
Bijlagen

Bijlage 1. Resultaten leerling-vragenlijst per vraag

Vragenlijst leerlingen met uitgewerkte onderzoeksresultaten

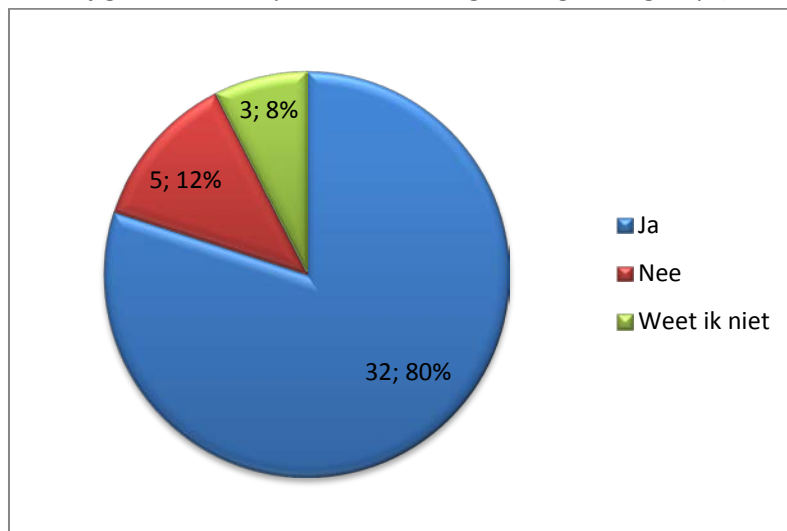
Uitkomsten vragenlijsten per vraag.

1. Juf of meester heeft uitgelegd wat coöperatief leren of samenwerkend leren is.

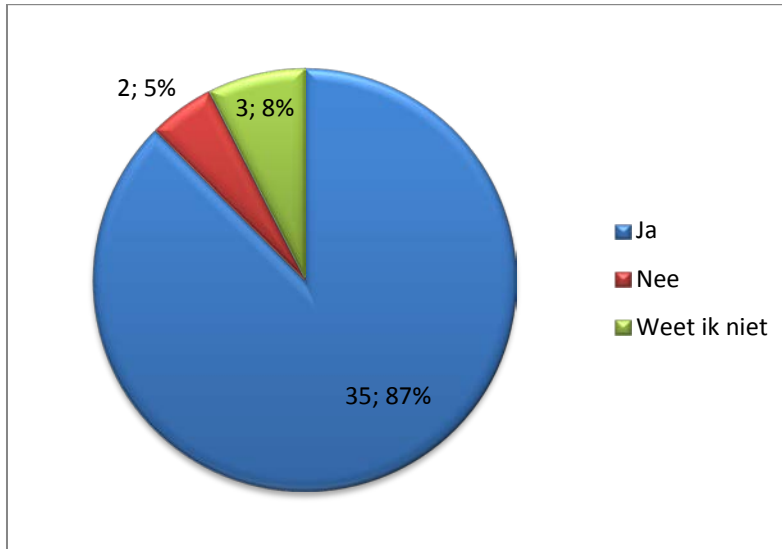
Grafiek 1. Ik weet wat coöperatief leren is.

2. Wij gebruiken coöperatief leren regelmatig in de groep (2x of vaker in de week).

Grafiek 2. Coöperatief leren wordt regelmatig toegepast in de groep.

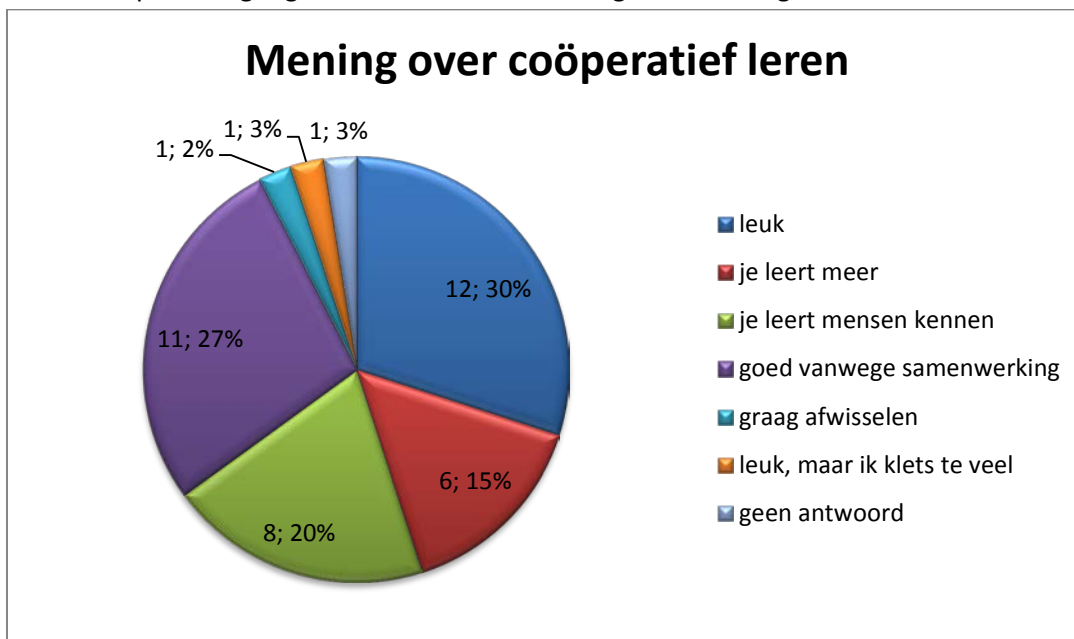
3. Ik vind het belangrijk dat we coöperatief leren in de groep.

Grafiek 3. Ik vind coöperatief leren belangrijk

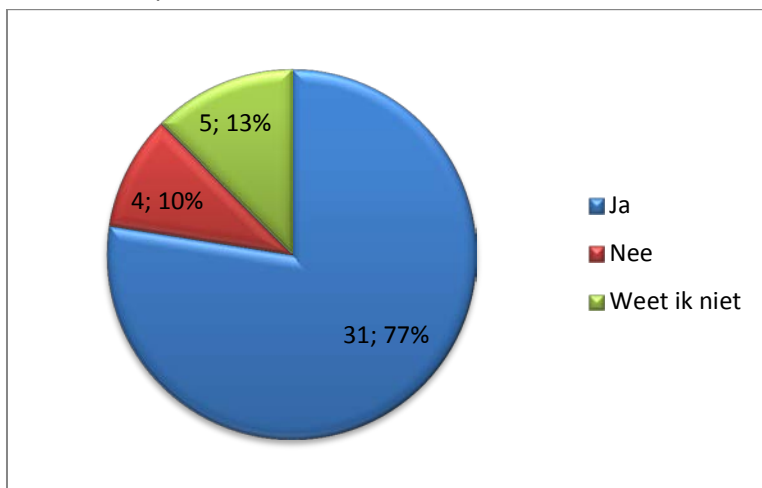
4. Vertel in één zin wat je van coöperatief leren vindt:

Deze open vraag is gerubriceerd in 6 antwoordgebieden: zie grafiek 4

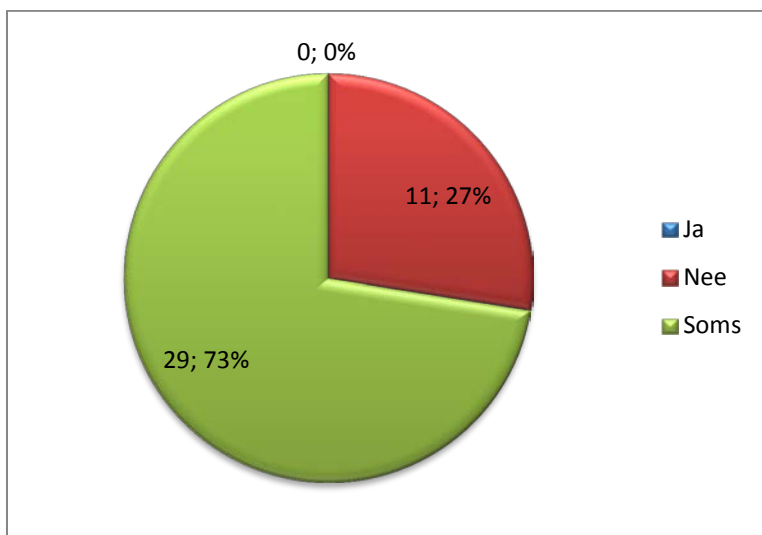
Grafiek 4: mening over coöperatief leren

5. Met coöperatief leren leer ik kinderen beter kennen.

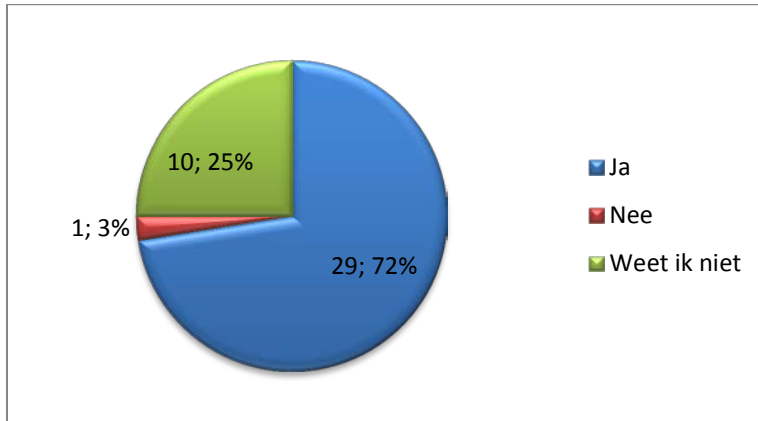
Grafiek 5. Ik leer de kinderen beter kennen

6. Ik leer liever alleen.

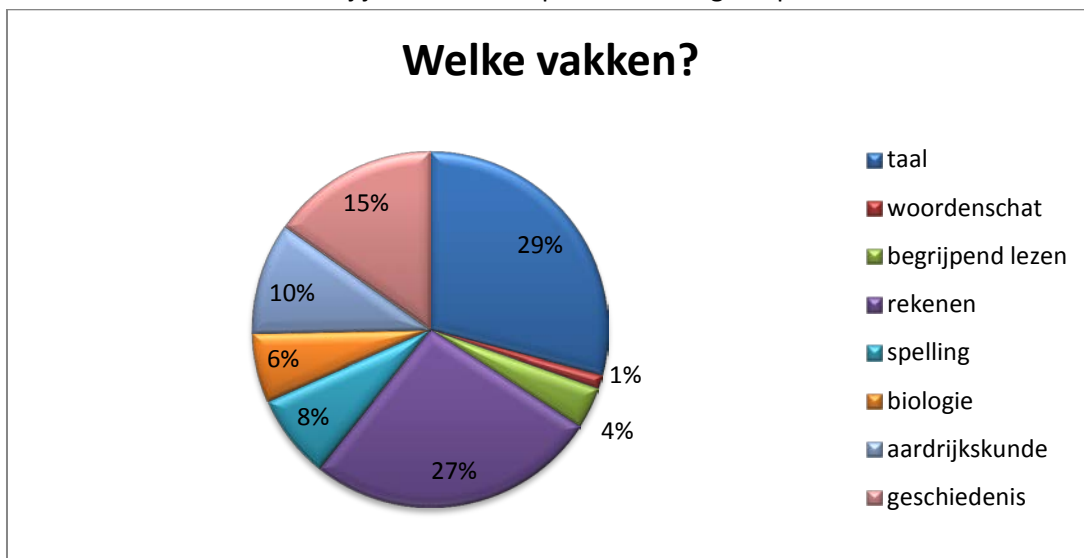
Grafiek 6: Ik leer liever alleen

7. Ik wil vaker coöperatief leren in de groep.

Grafiek 7. Voorkeur vaker coöperatief leren in de groep

8. Noem de vakken waarin jij denkt dat coöperatief leren goed past:

Grafiek 8: Vakken waarbij coöperatief leren het best past

9. Dit wil ik nog zeggen over coöperatief leren:

In de verwerking van de gegevens plaats ik deze vraag niet in een tabel. Veel kinderen vinden het leuk, en dat is ook veel is genoemd in vraag 4. Hier een aantal opvallende uitspraken:

- Het is goed, maar niet te vaak
- Dat het iets vaker mag in de week
- Het is soms leuk
- Ik vind het wel leuk om soms te doen, maar niet altijd
- Ik zal liever niet meer coöperatief leren willen krijgen
- Dat het wel door moet gaan
- Ik vind het leuk om samen ergens uit te komen
- Ik vind het gewoon wel heel goed dat ze het doen, want dan weet je wat meer hoe een kind is
- Super handig
- Vraag: mag je met iemand werken met wie je wilt?

Bijlage 2. Resultaten leerkracht-vragenlijst per vraag

Van de 15 verspreide vragenlijsten zijn er 13 retour gekomen: N=13.

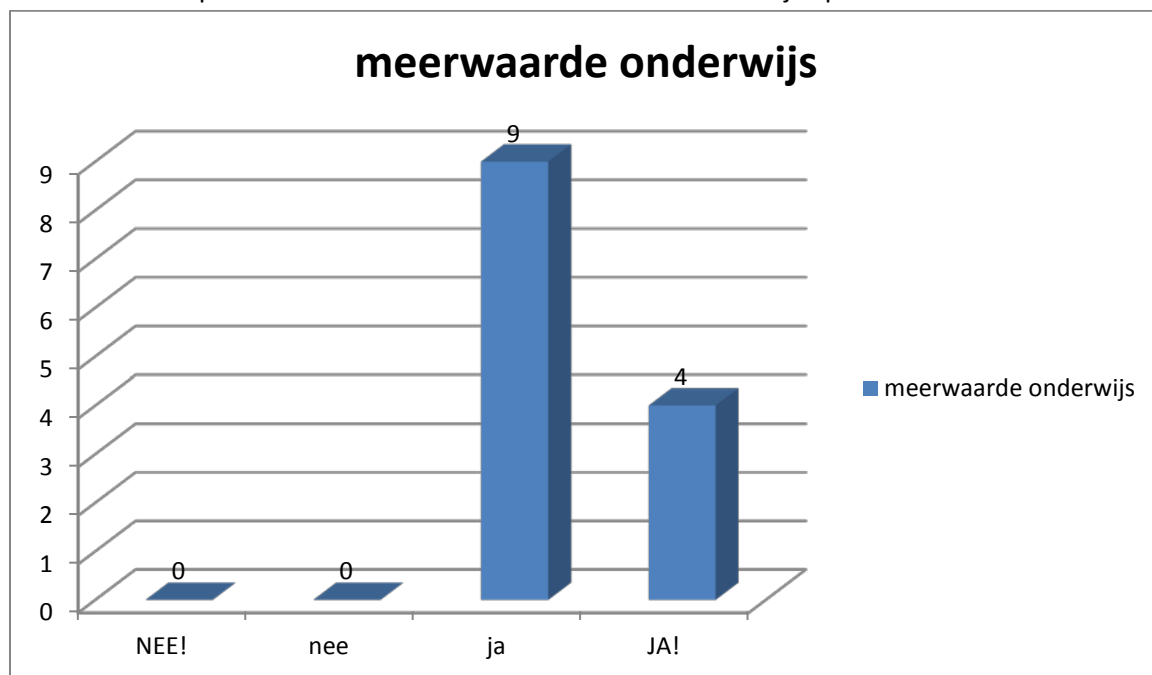
Niet alle vragen komen terug in het hoofdstuk 'Resultaten'.

1. Wat versta jij onder coöperatief leren:

- Samenwerkend leren, leren d.m.v. samenwerken. Leerlingen leren van elkaar
- Samenwerkend leren, samen problemen oplossen op die wijze da leerlingen van elkaar leren
- Dat kinderen samen zoeken / overleggen bij een opdracht naar de juiste oplossing / strategie
- Leren door samenwerken. Leren van elkaar
- Door middel van samenwerkingsvormen van elkaar leren
- Kinderen in heterogene groepjes met didactische structuren laten samenwerken om een probleem op te lossen. We verwachten dan een hoger leerrendement en betere sociale verbondenheid en een veilig klimaat
- Het is samenwerken om de kwaliteit van het onderwijs te vergroten
- D.m.v. 'samen leren' tot nieuwe inzichten komen, waarop je in je eentje niet was gekomen
- Ik ben niet bij de studiemiddagen geweest, maar samenwerkend leren, meer initiatief bij de leerlingen.
- Van elkaar leren door samen te werken
- Samenwerkend leren in heterogene (kleine) groepjes. Kinderen leren niet alleen van interactie met de leerkracht, maar ook van interactie met elkaar. (discussie, uitleggen, informatie geven, overhoren, etc.)
- Samenwerkend leren
- In verschillende samenstellingen in groepjes bezig zijn met de leerstof

Hierboven staan 13 antwoorden. De antwoorden liggen dicht bij elkaar. Alle leerkrachten praten over samenwerkend leren of leren door samen te werken. Opvallend is dat de onderlinge afhankelijkheid niet wordt genoemd.

2. "Ik vind coöperatief leren een meerwaarde voor het onderwijs op de Parkschool.

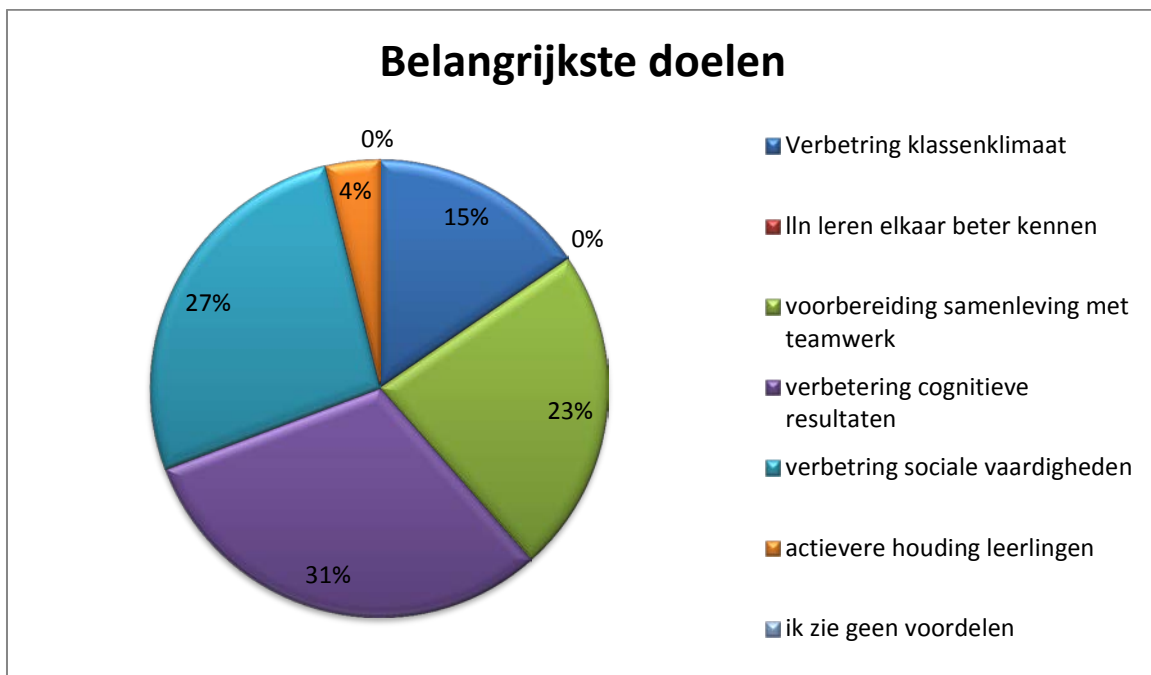

Grafiek 1: coöperatief leren is een meerwaarde voor het onderwijs

3. Wat vind jij de **twee** belangrijkste doelen van coöperatief leren? (in twee grafieken weergegeven)

Grafiek 2. Belangrijkste doelen

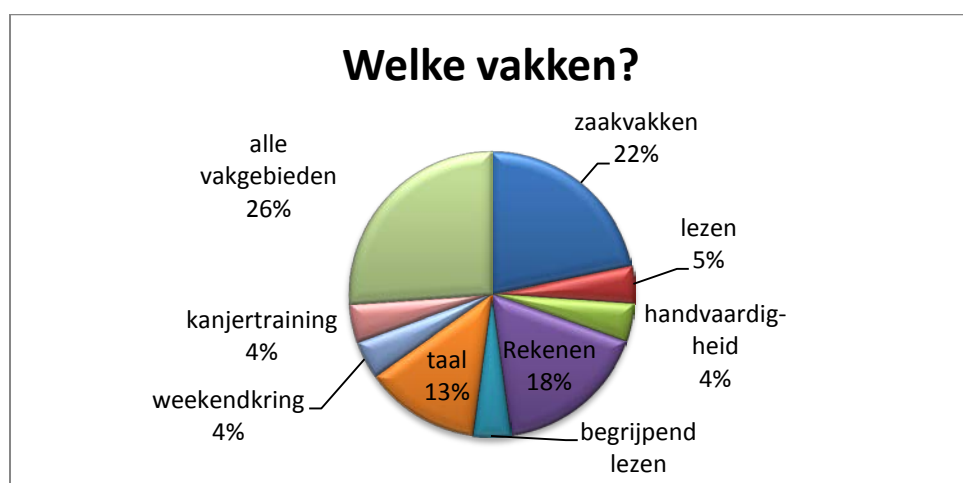

Grafiek 3. Belangrijkste doelen

4. Welke vaardigheden heeft de leerkracht nodig om met coöperatief leren bezig te zijn (volgens jou)? (maximaal 3 antwoorden per leerkracht).
Deze open vraag is zeer breed beantwoord.

- Goed kunnen observeren
- Inspelen op onverwachte situaties
- **Loslaten**
- Overzicht hebben
- Kunnen inleven
- Geduld hebben (niet te snel oplossing aandragen)
- **Meer begeleidende rol**
- **Creativiteit**
- **Inzicht in de structuren**
- Overzicht kunnen bewaren
- rol van begeleider kunnen uitvoeren
- **Goed klassenmanagement**
- **Leerstrategieën aanbieden**
- **Didactische structuren inlaten slijten en stroomlijnen**
- Kunnen toepassen en openstaan voor deze werkvormen
- Directe instructie kunnen toepassen
- Goed klassenmanagement
- **Inzicht in mogelijkheden in de manier waarop**
- **Het inpassen in bestaande 'methodieken'**
- Andere structuur durven bieden
- Aansluiten bij initiatief van de leerlingen
- Voorbeeld kunnen zijn
- **Veel werkvormen kennen**
- **Weten welke werkvorm past bij een les**
- **Durven**
- Didactisch sterk en inhoudelijk op de hoogte van de verschillende werkvormen van coöperatief leren
- Organisatorisch sterk
- **Flexibel**
- **Goed kunnen organiseren/plannen**
- **Vertrouwen in de groep hebben**
- Inzicht in kwaliteiten /verbeterpunten van de leerlingen
- Overzicht in de klas bij coöperatief leren
- Samenstellen van groepjes leerlingen + begeleidingspunten zien

5. In welke vakgebieden zou je coöperatief leren het liefst willen gebruiken?

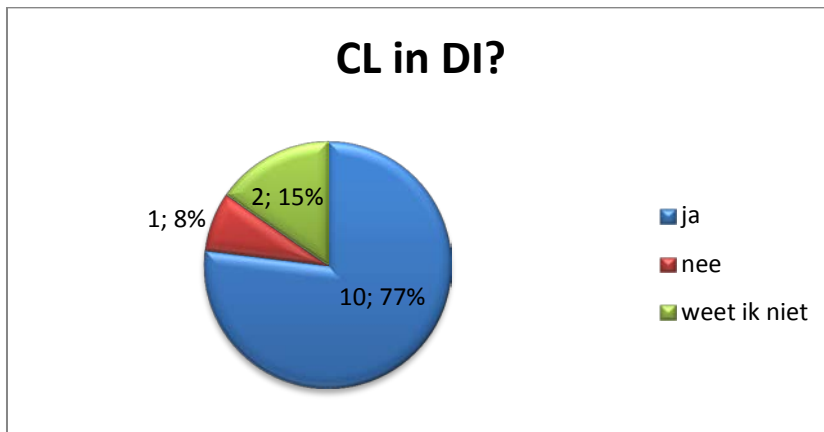

Grafiek 4. CI het liefst gebruiken in deze vakgebieden

6. Waarom vind je coöperatief leren wel / niet * goed in te passen bij vakken als rekenen, spelling, woordenschat? Alle antwoorden zijn blijven staan om diversiteit van antwoorden aan te tonen.

Wel, omdat	Niet, omdat
Na voldoende oefening moet dat lukken, soms lukt het niet bij tijdgebrek	Moeilijkheidsgraad bij woordsoorten en werkwoorden
Het is wel in te passen, maar moet wel prestatie (nut) verhogend werken	
Samen komen tot een goede oplossing / strategie blijft bij iedereen beter hangen (beklijven)	Rekenen heeft voor mij geen meerwaarde
	Het lijkt mij veel voorbereidingstijd kosten met minder opbrengst (in verhouding)
	Alleen bij rekenen als de les zich daarvoor leent
Kinderen leren van elkaar en met elkaar	
Kinderen kunnen veel van elkaar leren	
Gemengde gevoelens, ik denk dat er ook veel tijd mee gemoeid is, vraag me af of dat ook effect genoeg oplevert	
Leerlingen leren mee spontaan van elkaar. Sterke leerlingen leren strategieën doordat ze het aan zwakke leerlingen moeten uitleggen. Zwakke leerlingen krijgen de stof anders aangeboden. Kan beter aansluiten bij manier van leren.	
	Rekenen kent veel instructiemomenten en gevaar dat samenwerken voorzeggen wordt. Spelling en woordenschat zouden misschien welk kunnen, maar daar heb ik op dit moment de kennis niet voor.
Het kost weliswaar wat meer voorbereidingstijd voor de leerkracht, maar ik denk dat bij vakken als rekenen spelling woordenschat ook geleerd kan worden door gestructureerde interactie tussen leerlingen onderling.	
Samen leer je meer dan alleen Sociaal aspect Je leert van elkaar	
Op eigen niveau leren van elkaar. Van uitleg geven aan elkaar leer je heel veel	

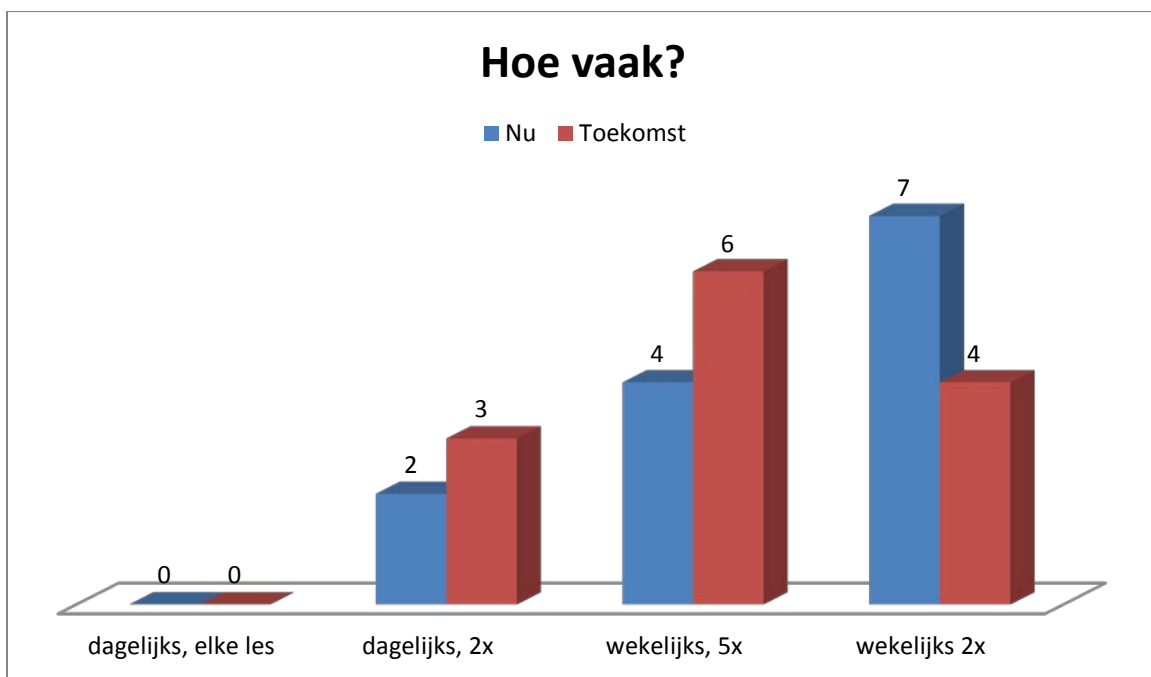
7. Kun jij coöperatief leren inpassen in het Directe Instructie Model?

Grafiek 5. Past Coöperatief leren in het directe instructie model?

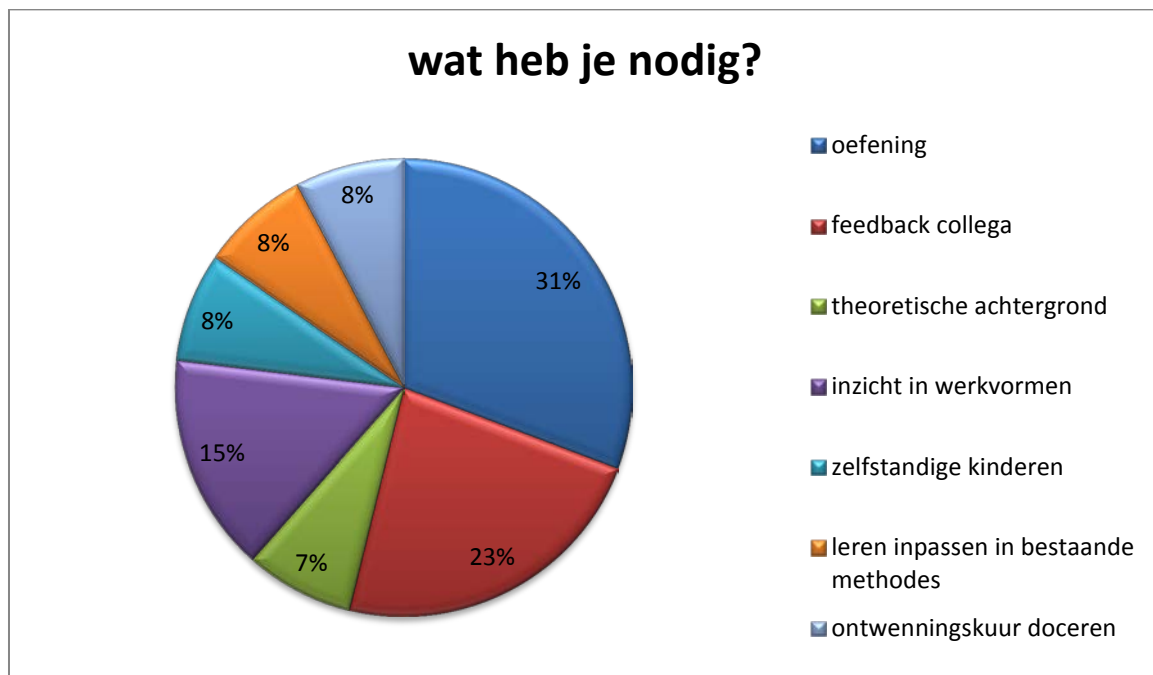
8. Hoe vaak gebruik je nu coöperatief leren op dit moment en in de toekomst? (vraag 8 en 9 gecombineerd)

9. Hoe vaak wil je coöperatief leren gebruiken in je lessen per week?

Grafiek Hoe vaak pas je coöperatief leren toe, nu en wens voor de toekomst.

10. Wat heb jij nog nodig om een betere leerkracht te worden met coöperatief leren?

11. Wat zijn jouw wensen met betrekking tot het invoeren van coöperatief leren?

(alle antwoorden laten staan, om diversiteit te tonen)

- Rustig invoeren
- Veel meer praktijkvoorbeelden
- Geen aparte dingen gaan verzinnen om het toe te passen, moet passen in wat we nu aanbieden
- Meer aandacht voor het toepassen van de werkvormen in relatie tot de leerstof
- Steeds meer uitbreiden naar alle vakken!
- Nog een cursus, maar dan meer toegespitst op wat bij welk vak
- Dat het een routine wordt, dat ik het gemakkelijk in het programma pas
- Jonge leerkrachten die ermee zijn opgeleid
- Rustige weloverwogen opbouw
- Ruggespraak → consequent aanleren wat stramien is van CL

12. Hoe zie jij de Parkschool over 2 jaar met betrekking tot coöperatief leren?

(alle antwoorden laten staan, om diversiteit te tonen)

- Kinderen zijn zo zelfstandig, dat ze zelf indelen bij CL. D.w.z. taken verdelen
- +
- Een paar stappen voorwaarts
- Bepaalde structuren zijn dan voldoende geroutineerd om ze, zonder veel voorbereiding, toe te passen
- Niet bij iedere les, alle waar het schikt
- Ik denk dat CL dan bij bijna elke les gebruikt kan worden
- Dat CL samenwerken een automatische werkvorm is om te gebruiken bij de meeste vakken.

(zowel in de onderbouw voortbouwend op de ervaringen van de andere bouwen...?)

- Het past nu nog weinig bij de school. Dus hangt af hoe teambreed gedragen wordt
- Dat we het regelmatig toepassen, bv. Een aantal keren per week. Niet elke dag en zeker niet als een verplichting
- Keuze van directie / team
- We zullen het meer geautomatiseerd hebben en vaker inroosteren op het weekplan.
- Leerkrachten met ervaring in coöperatief leren

13. Dit wil ik nog kwijt over coöperatief leren:

- Ik vind het belangrijk dat leerlingen goed kunnen samenwerken met elkaar en leren van elkaar. Ik vind het belangrijk dat leerlingen goed alleen kunnen werken en zelf oplossingen kunnen verzinnen. Een evenwichtige combinatie van deze twee werkvormen lijkt mij het best, voor nu en in de (verre) toekomst. Het zijn twee noodzakelijke vaardigheden.
- Alleen invoeren / gebruiken bij de zinvolle onderdelen/ lessen (zie 5) (rekenen begrijpend lezen, zaakvakken)
- Ik vind meer training echt wenselijk
- Ik hoop dat CL de groep helpt om een sociale verbondenheid en een veiliger klimaat te krijgen.
- Meer aandacht / uitwisseling voor elkaars vorderingen
- Ik vind wat ik heb genoemd bij punt 10 erg belangrijk (Geen aparte dingen gaan verzinnen om het toe te passen, moet passen in wat we nu aanbieden)
- We moeten meer cursussen hebben van die leuke man
- Ik denk dat coöperatief leren aansluit bij de samenleving op dit moment en bij de onderwijsbehoefte van kinderen. Als moderne school moet je deze onderwijsmethode denk ik (gedeeltelijk) inpassen in je onderwijs.